

КОЛОНКА РЕДАКЦІЇ

ЕКОНОМІЧНА ТА УПРАВЛІНСЬКА НАУКА В НАФТОГАЗОВІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: СТАН, НЕДОЛІКИ, ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

В. П. Петренко

ІФНТУНГ, Карпатська 15, м. Івано-Франківськ, 76019, e-mail: fpro@nung.edu.ua, тел. 4-22-45

В редакторській статті нашого журналу від 2010 року (№2) головною причиною уже на той час незадовільного фінансово-економічного стану найбільшого підприємства нафтогазової галузі України мною було названо «... не цілком адекватне управління, спричинене тим, що галузь стала об'єктом комплексного впливу чинників самого різноманітного характеру від глобальних, політичних, соціальних, фінансово-економічних і т. п. до регіональних, технологічних, кланових, кримінально-корупційних і т. д.».

Результати такого «не цілком адекватного управління» сьогодні широко відомі завдяки статтям журналістів та оцінкам відомих вчених-економістів, бізнесменів і фінансистів, якими переповнені ЗМІ і згідно яких НАК «Нафтогаз України» це:

«... колос на позичених ногах» (журналістка І. Ходорова, Тижень.UA від 6 листопада 2009 р.);

«Чистий збиток Г ... І за 2010 р. склав 21 млрд 431 млн 345 тис. грн проти прибутку роком раніше» (Реміка від 27 травня 2011 р.);

«... – символ української корупції та бездарності...» (журналіст Д. Нестеров, Українська правда. Економічна Правда. – Понеділок. 17 листопада 2014 р.);

«... – ключова загроза нацбезпеці України» (професор школи менеджменту Массачусетського технологічного інституту А. Кириленко, «Дзеркало тижня. Україна» від 10.10.2014 р.);

«... цілком непрозорий механізм його (суспільства, В. П.) обкрадання і величезна загроза» (там же);

«... чорна діра в бюджеті та основне джерело корупції» (фінансист Дж. Сорос в інтерв'ю С. Мусасва-Боровик. Українська правда. – Четвер. 13 листопада 2014 р.);

Тому, після тривалих реляцій про ті чи інші «успішні» бізнес-проекти, структурні реформи, турботу про ефективне управління державним майном, енергетичну безпеку країни та інші благі наміри багатьох своїх попередників, публічне визнання нинішнім керівництвом НАК «Нафтогаз України» в особі Голови її правління А. Коболева (прес-брифінг 24 липня 2014 року в Українському кризовому медіа-центрі) того факту, що «Нафтогазовій галузі потрібні європейські технології управління» слід вважати знаковим свідченням про незаперечно скрутну ситуацію Компанії. Ситуацію, яка є нічим іншим, як наслідком і результатом діяльності «не цілком адекватного управління» всіх без виключення управлінських команд, очолюваних протягом 17 років існування Компанії 11-ма різними керівниками.

Однак, задекларована останнім мета, згідно якої «... «Нафтогаз» має стати найпрозорішою державною компанією України. І він може бути прибутковим» (А. Коболев в інтерв'ю А. Єрмоєнко Зеркало тижня від 11 квітня 2014 р.) диктує необхідність і доцільність імперативної та радикальної зміни системи, структури, технологій, процесів і процедур управління діяльністю галузі та всіх її підприємств з метою їх трансформації в соціально відповідальну, економічно прибуткову і екологічно безпечну соціально-економічну систему.

Тут цілком доречним буде привести думку відомого в галузі експерта, директора енергетичних програм Центру «НОМОС» М. Гончара про те, що «Україна платить гігантську ціну за нерозуміння її політикомом азів економіки та безпеки», якому вторить проф. А. Кириленко, стверджуючи, що «... «відповідальні пані та панове» мало розуміють, що в цій «чорній скриньці», а точніше, в безодні під назвою НАК «Нафтогаз України», відбувається». Адже, згідно оцінок МВФ за прогнозованого дефіциту державного бюджету України на 2014 рік в 88 млрд. гривень, НАК «Нафтогаз України» окремо мав дефіцит в 115 млрд. гривень, а «Збиток державної компанії «Нафтогаз України» в 2014 році склав 85 млрд гривень [...] при доході 74,4 млрд гривень» (LB.ua «Вибране для всіх» від 30 квітня 2015 р.).

Саме тому навіть коаліційною угодою сьогоднішньої парламентської більшості передбачена необхідність комплексної реорганізації НАК в 4-му кварталі 2015 року (Український інформаційно-аналітичний інтернет портал GLAVPOST.COM від 22 листопада 2014 року), що справді свідчить про неординарність і небезпечність ситуації не тільки і не стільки для галузі, як для всього комплексу національної економіки, а питання удосконалення «... корпоративного

управління «Нафтогазом» розглядалось серед 5-ти питань плану дій з реформування української енергетики на засіданні Нацради реформ, як обов'язкової складової Плану реформування української енергетики з допомогою Фонду Сороса.

В цьому контексті виникає, однак, питання щодо участі в процесах реорганізації і трансформації нафтогазової галузі України відповідної наукової спільноти управлінсько-економічного спрямування. Аналіз значної кількості галузево-орієнтованих публікацій результатів наукових досліджень останніх років щодо фінансово-економічних і організаційно-юридичних проблем функціонування нафтогазового комплексу, можливостей і перспектив їх вирішення, призводить до необхідності звернути увагу на відсутність у авторів цих досліджень (за незначними виключеннями) навіть найменшого прагнення дослідити проблеми та запропонувати можливі варіанти вирішення завдань з якісного удосконалення процесів управління галуззю та її підприємствами як найважливішого і найефективнішого напрямку доцільних змін з метою досягнення позитивних результатів її функціонування.

Більшість наукових проблем і завдань формулюються не зацікавленими в удосконаленні процесів управління керівниками структур і служб НАК, а самими науковцями, які намагаються уникнути необхідності аналізу та оцінок процесів, процедур і результатів управління, а концентруються головним чином на таких нейтральних темах як, для прикладу, «Розвиток нафтогазового комплексу в системі забезпечення енергетичної безпеки України», «Стан та перспективи розвитку підприємств нафтогазового комплексу України», «Перспективні напрями модернізації вітчизняного нафтогазового комплексу» тощо за повної відсутності у висновках і результатах більшість цих досліджень навіть натяків на можливу доцільність осучаснення та удосконалення процесів і процедур управління в галузі. Не піддаючи сумніву змістовність і цінність виконаних досліджень, вкажу тільки на той факт, що їх автори не торкаються, як на мою думку, самого головного - управління і економічного стану його об'єкту, як наслідку результату управління.

Якщо ж проблеми удосконалення управління нафтогазовою галуззю і її підприємствами дослідниками усвідомлено ігноруються і не піддаються обов'язковому науково-теоретичному аналізу та оцінкам, то незадовільні результати функціонування галузі можна пояснювати чим завгодно (недосконалістю законів, недобросовісною конкуренцією, відсутністю ресурсів, незадовільною кон'юнктурою, різноманітними геополітичними чинниками, недиверсифікованою джерел і шляхів постачання, диктатом монополістів і т. д., і т. п.), але тільки не недоліками у вироблених, прийнятих і реалізованих на всіх рівнях управління галуззю рішеннях, планах, програмах, що і спостерігається в більшості випадків.

З іншого боку, протягом останніх років в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу (ІФНТУНГ) з'явилися ініціативно виконані наукові роботи (дисертації, монографії, статті), які заслуговують на увагу саме з позицій удосконалення різноманітних аспектів процесу управління галузевою системою. Це, для прикладу, «Системно-синергічні засади управління розвитком нафтогазових підприємств корпоративної структури», «Управління трансформаціями та розвитком системи газозабезпечення», «Управління соціальною відповідальністю підприємств нафтогазового комплексу», «Управління техногенно небезпечними нафтогазовими підприємствами на засадах еколого-економічного реінжинірингу», «Економетричний супровід стратегічного управління нафтогазовими підприємствами», «Синергетичні аспекти галузевого управління на прикладі нафтогазового комплексу» та багато інших. Авторами цих досліджень підняті і вирішені конкретні наукові проблеми і завдання, отримані нові теоретичні результати та сформульовані практичні рекомендації, які пройшли апробацію на окремих підприємствах галузі, але поки що залишаються невитребуваними в галузевих масштабах. Хоча саме завдяки старанням окремих наукових шкіл і науковців в практику управління галузевими підприємствами поволи проникають такі управлінські технології як «Стратегічне планування», «Управління змінами», «Управління людськими ресурсами», «Реінжиніринг», «Контролінг», все це, на жаль, відбувається як апробаційні спроби виключно на рівні окремих підприємств.

Відсутність зацікавленості, а значить і замовлень на наукові дослідження управлінсько-економічного характеру та їх фінансування керівними органами НАК протягом багатьох років діяльності Компанії цілком очевидно не сприяли зміцненню її конкурентоспроможності, а відсутність необхідних змін та інновацій в управлінні сприяло збереженню традиційних структур і методів управління та організаційної культури (т. зв. «ефект колії» Дагласа Норта). За умов динамічних змін в оточенні це з кожним роком погіршувало стан галузі, яка продовжує залишатися до певної міри ізольованою від сучасних досягнень науки про управління, від інноваційних інструментів і технологій управління складними господарськими системами.

Вихід суспільства і, цілком очевидно, галузі з цієї колії є можливим тільки після відновлення ефективної схеми взаємодії «наука – технології – економіка/бізнес». Однак, рекомендації щодо чергових управлінських «покращань» і «реформ» з'являються виключно на вищих рівнях управління державою і галузі у вигляді уже сформованих і затверджених документів для безумовного виконання за мінімізованою участі науково-експертного середовища, що з позицій сучасних технологій управління є дисфункціональним і контрпродуктивним.

Внаслідок цього, для прикладу, на світ з'являються такі документи загальнодержавної ваги, як «Енергетична стратегія України на період до 2030 року» та її складова «Стратегія розвитку

нафтогазової промисловості», в процесі розробки яких автори «... не отримали жодної цифри від міністерств, які відповідали за економічну політику України, а тому всі прогностичні енергобаланси були вигадані» («Економічна правда», 26 вересня 2013 р.). Як результат, експертами ця стратегія названа «абсолютно нереалістичним документом», а журналістом – «стратегією обману» (К. Забутий, Українська правда. Економічна Правда від 26 вересня 2013 р.).

Приклади подібного характеру можна приводити і щодо різноманітних варіантів програм і проєктів «реорганізації», «реформування», «реструктуризації» і т. п. «Нафтогазу України», які розроблялись всіма черговими урядами, ні один з яких так і не був реалізований і, тим більше, так і не призвів до якихось прийнятних для держави, суспільства та галузі результатів.

Ці, як на мене, дуже красномовні приклади є тільки вершиною айсбергу більш, ніж прохолодного відношення до управлінсько-економічної науки зі сторони керівництва галузі і її підприємств. При цьому, відсутність попиту і замовлень на наукові та аналітичні дослідження за цим напрямком (за незаперечно існуючих потреб) підтверджується і повною відсутністю в структурі Компанії, її установ і організацій підрозділів відповідного призначення. Адже, для прикладу, в складі ДП «Науканафтогаз», яке «... проводить дослідження з економіки, маркетингу і менеджменту в нафтогазовій галузі» (Офіційний сайт НАК, розділ «Наукова діяльність») повноцінний науково-дослідний підрозділ і висококваліфіковані наукові кадри відповідного спрямування відсутні. Така ж ситуація спостерігається і в УкрНДІГаз, і в НДПІ ПАТ «Укрнафта», і в ПАТ «Український нафтогазовий інститут» тощо.

Використання ж університетського інтелектуального ресурсу і потенціалу (десятки докторів і сотні кандидатів економічних наук), об'єктом і предметом досліджень та оцінок яких були і залишаються самі різноманітні проблемні питання управлінсько-організаційного і економічно-фінансового характеру в діяльності підприємств нафтогазової галузі, сьогодні обмежено до мінімуму.

В науково-виробничому журналі «Нафтогазова галузь України» (№1/2014 р.) першим проректором ІФНТУНГ проф. Козаком Ф. В. приведено як приклад факт того, що «... обсяги фінансування нафтогазовою галуззю науково-дослідних робіт університету скоротилися з 3 691,2 тис. грн. у 2005 році до 240 тис. грн. у 2013 році, що свідчить про недостатнє використання галуззю можливостей наукового потенціалу вчених ІФНТУНГ». Ситуація ж галузевими замовленнями на наукові дослідження у сфері економіки та управління є ще гіршою.

Слід визнати, що такий стан є одночасно і наслідком певної пасивності самих науковців. Адже такі науково-дослідні теми як «Визначення вартості науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт в ПАТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України», «Моніторинг та аналіз основних питань розвитку світового нафтогазового комплексу», «Розробка техніко-економічного обґрунтування впровадження технологій з освоєння геотермальної енергії газових свердловин» та ін. без найменшого сумніву могли б кваліфіковано, якісно і відповідально виконуватись науковими колективами ІФНТУНГ, а не різноманітними ТзОВ (товариствами з обмеженою відповідальністю) і ВКФ (виробничо-комерційними фірмами). Для цього, однак, слід активізувати взаємодію університетського науково-експертного середовища з представниками керівного корпусу галузі, відповідальними за наукове забезпечення її діяльності, за якість, релевантність і ефективність прийнятих управлінських рішень та отриманих результатів.

На закінчення слід вказати, що подібне ігнорування і невитребуваність вітчизняної науки (це, цілком очевидно, відноситься не тільки до університетської науки і не тільки в нафтогазовій галузі) спричинене дуже «... своєрідним (зневажливим) ставленням до неї як з боку владно-олігархічних кіл, так і суспільства загалом» («Дзеркало тижня. Україна» від 30 січня, 2015 р.), що цілковито підтверджується результатами соціологічного опитування, проведеного в грудні 2014 року Київським міжнародним інститутом соціології. Згідно з отриманими дослідниками результатами, наука в Україні, як джерело ідей для виробництва і створення робочих місць, отримала підтримку тільки 0,5% опитаних.

Сьогодні ж, в процесі становлення та розвитку в нашій державі відкритого громадянського суспільства, усвідомлення та переосмислення кожним його членом свого місця і ролі в цьому розвитку, всім представникам галузевої управлінської та економічної науки слід на повний голос заявити про свою готовність до творчої праці на потреби і благо нафтогазової галузі за умов налагодження спільними зусиллями держави, науки і бізнесу прозорого та конкурентного ринку замовників-споживачів та виконавців-постачальників науково-аналітичних і науково-технічних послуг.

В зв'язку з вищевказаним, редакційна колегія журналу «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості» повинна посприяти процесу єднання науки і практики не тільки шляхом відбору, публікації і розповсюдження нових науково-теоретичних результатів і прикладних рекомендацій, а й через надання своїх сторінок для інформаційних публікацій керівників відповідних галузевих інституцій про існуючі в галузі потреби і пропозиції з виконання науково-аналітичних і науково-прикладних досліджень економічного та управлінського спрямування. Це, без сумніву, сприятиме активізації участі науковців університету в процесах науково-теоретичного і практично-прикладного забезпечення виходу нафтогазової галузі України з описаної вище ситуації.